



Wonden op de jonge ziel

Robert M. staat op 14 september weer voor de rechter. Wat kunnen we doen om zijn extreem jonge slachtoffers te helpen?

door Eefje Rammeloo illustraties Gijs Kast

m

Marina zit naast het bedje van mijn vier maanden oude dochter. Ze kijkt naar de baby. Of ze nu speelt, slaapt of huilt, Marina blijft kijken. Elke dinsdagochtend, van tien tot elf uur 's ochtends. Marina is psychologe en specialiseert zich in de geesteswereld van de allerkleinsten. Als onderdeel van haar studie observeert ze mijn dochter, anderhalf jaar lang, een uur per week. Ze kijkt naar de uitdrukking op het gezicht, de bewegingen van de handjes en voetjes, en luistert naar het geluid dat mijn dochter maakt als ze mij ziet. Kortom: Marina bestudeert het fenomeen baby. Ik voel mezelf ook een beetje bekeken. Wat Marina eigenlijk bestudeert, zo legde ze uit toen ze voor het eerst langskwam, is de hechting tussen het kind en de omgeving. Die omgeving ben ik, als moeder. Veel meer heeft

mijn dochter nog niet om zich aan te hechten. Een moeder, vader, wat knuffels, een bedje en een speelkleed, dat is het wel zo'n beetje. Die hechting komt van pas op het moment dat er iets traumatisch zou gebeuren met mijn dochter. Dan moet ze kunnen vertrouwen op haar omgeving, en dan moet die hechting dus in orde zijn.

De tweejarige opleiding die Marina doet wordt mede georganiseerd door de Amsterdamse universiteiten en leidt haar op tot *infant mental health specialist* (zie kader hiernaast). Geen overbodige luxe, vertelt ze, want er is erg weinig bekend over de zieleroerselen van baby's en peuters. Robert M. (zie kader p. 82) zocht zijn slachtoffers juist in die categorie. Kinderen van die leeftijd kunnen nog niet vertellen wat er is gebeurd. Hun gedrag is 'onbetrouwbaar' zeggen deskundigen, maar eigenlijk ontbreekt bij de specialisten kennis en ervaring om het grillige gedrag van een baby of peuter te analyseren.

Eigenlijk heb ik mijn dochter dus ter beschikking gesteld van de wetenschap. Ik doe het graag, maar ben wel benieuwd wat Marina leest dat ik niet zie op het gezicht van mijn dochter. En wat ze zou kunnen doen om mijn dochter te helpen als ze ten prooi zou vallen aan iemand zoals Robert M.

In de kinderschoenen

Kinderpsychotherapeut Marja Rexwinkel is de grondlegger van de opleiding tot *infant mental health specialist*. Begin jaren negentig maakte ze bij de Londense Tavistock Clinic kennis met baby- en peuterobservatie. Nu is ze coördinator van het Infant Mental Health-team van het Nederlands Psychoanalytisch Instituut (NPI) in Amsterdam. Het NPI is betrokken bij het behandelen van de slachtoffertjes van de Amsterdamse zedenzaak. Kennis over en ervaring met behandeling van kinderen van nul tot drie jaar is in Nederland nog beperkt.

Hij kende alle namen nog

In een uitzending van *Opsporing Verzocht* werd op dinsdag 7 december 2010 een foto getoond van een tweejarig jongetje dat seksueel was misbruikt. De foto kwam uit kinderporno van Nederlandse makelij die in de Verenigde Staten was gevonden. Een paar uur nadat het jongetje was herkend, werd de zeventwintigjarige Robert M. aangehouden. M. werkte bij de Amsterdamse kinderdagverblijven Het Hofnarretje en Jenno's Knuffelparadijs en bood zich daarnaast aan als kinderoppas. M. zou zich hebben vergrepen aan tientallen kinderen: eerst waren het er drieënvijftig, toen vierenzestig, en later zevenentachtig. Robert M. kende alle namen nog uit zijn hoofd, meldde een verslaggever van het *NOS Journaal*. Het waren kinderen tussen de nul en twee jaar oud en er zou ook sprake zijn geweest van verkrachting. Vijfendertig kinderen zijn herkend op beelden op M.'s computer. Op 14 september wordt tijdens een derde pro-formazitting gekeken naar de stand van zaken in het onderzoek naar Robert M.



Heeft een kind die hulp überhaupt nodig? Ons geheugen gaat maar terug tot de leeftijd van drie jaar. Ik vind het een geruststellende gedachte dat al het naars dat mijn dochter kán meemaken in haar eerste drie levensjaren in elk geval geen gevolgen voor haar heeft. Dat is tenminste de strekking van het opinieartikel dat de Maastrichtse forensisch psycholoog Henry Otgaar afgelopen december schreef, vlak nadat de zedenzaak aan het licht kwam.

Otgaar is gespecialiseerd in het geheugen van kinderen. Hij licht het artikel telefonisch toe: 'De kans lijkt me klein dat je een trauma overhoudt aan iets waar je je niets van herinnert.' Daarbij stelt Otgaar dat mócht er een trauma optreden 'een aanzienlijk percentage van de kinderen die met misbruik te maken krijgen, veerkrachtig genoeg is om dat trauma te boven te komen'.

Pijnlijk

Ik maak een afspraak met Marja Rexwinkel, een van Marina's hoofddocenten en dé autoriteit op het gebied van baby- en peuterpsychologie. Maar die wordt afgezegd als duidelijk wordt dat ik een verhaal wil schrijven waar de Amsterdamse zedenzaak in voorkomt. De media-aandacht is 'pijnlijk' voor de betrokken ouders. Ik word doorverwezen naar Frits Boer, emeritus hoogleraar kinderpsychiatrie aan het AMC. Hij is nèt met emeritaat en wil me graag te woord staan over dit onderwerp. Hij vindt het belangrijk dat – ook in de media – goed wordt uitgelegd hoe zulke jonge kinderen na een misbruikzaak als die in Amsterdam kunnen worden geholpen. Margreet Visser, een Haarlemse kinderpsychotherapeut die dagelijks misbruikte, getraumatiseerde kinderen behandelt, sluit zich bij hem aan. Ik spreek ze op de faculteit Pedagogiek van de VU in Amsterdam.

Het is inderdaad een geruststellende gedachte dat kinderen zich niets herinneren van wat er voor hun derde gebeurde, beaamt Frits Boer. Maar er is meer dan dat zogeheten 'expliciete' geheugen dat Otgaar bedoelt. Het impliciete geheugen is een ander verhaal. Dat slaat herinneringen en ervaringen op waar we niet bij kunnen. In het gedrag van een kind kan wel degelijk iets terugkomen van wat het vroeger heeft meegemaakt.'

Margreet Visser vult aan: 'Kleine kinderen die misbruikt worden, leren bepaalde essentiële dingen niet: bijvoorbeeld dat je kunt vertrouwen op iemand van wie je afhankelijk bent, en dat je er iets aan kunt doen als je lichaam pijn doet.' De impliciete herinneringen die baby's en peuters opdoen, zijn belangrijk voor de verdere ontwikkeling. Beiden erkennen dat de mens beschikt over een groot herstellend vermogen: de 'veerkracht' die Otgaar noemde. Boer: 'Een snee in je huid is vergelijkbaar met een snee in je ziel. Bij de meeste mensen gaat de wond vanzelf weer dicht en sommige mensen hebben daar hulp bij nodig.'

Ik was zeker stout

Robert M. bezorgde vijftientig peuters een wond op hun jonge ziel. Hoe weet je of die wond voldoende heelt? Moeilijk te zeggen, is het korte antwoord. De écht beschadigde kinderen zijn gemakkelijk te herkennen. Wanneer kinderen regelmatig aan seksuele handelingen zijn blootgesteld, kun je dat terug zien in hun gedrag, zegt Frits Boer. 'Ze masturberen veel, zoeken contact met andere kinderen om iets seksueels te doen, of ze doen iets wat lijkt op klaarkomen. Dat zie je alleen maar bij langdurige seksuele ervaringen, en dat is niet aan de orde als kinderen een of twee keer oppervlakkig contact hebben gehad met bijvoorbeeld een pedofiele zwemleraar.'

De meeste slachtoffertjes zullen minder extreem gedrag laten zien. Daarom is hun pijn zo moeilijk te herkennen. Een kind dat te maken heeft gehad met misbruik kan heel druk en brutaal worden, of juist heel rustig en knuffelig. Een trauma, of een wond op hun ziel, hoeft ook niet seksueel te zijn. Een kind hoeft wat het heeft meegemaakt niet per se te ervaren als seksueel misbruik. Er spelen andere factoren mee. Was het donker? Was hij bang? Waar waren papa en mama? Frits Boer: 'Dat hele seksuele kan aan het kind voorbij zijn gegaan.' Margreet Visser raadt ouders aan om hun kind simpelweg goed in de gaten te houden. Verandert gedrag of ontwikkeling in de maanden na het (vermoede) misbruik?

Als een kind druk wordt, is dat omdat het denkt dat het misbruik een straf was, legt Frits Boer uit. 'Naarmate kinderen jonger zijn, leggen ze de wereld uit vanuit hun middelpunt. Nu is er iets gebeurd dat ze niet kunnen plaatsen. Waarom hebben papa en mama me niet beschermd tegen de pijn? Ik was zeker stout.'



Dat is de logica van jonge kinderen. Als ze heel druk worden, willen ze hun ouders testen: krijg ik dan weer straf? Aan de andere kant kan een kind dat vroeger gemakkelijk contact legde, zich nu juist terugtrekken. Margreet Visser: 'Sommige kinderen gaan dóór hun angst heen: ze geven hun verzet op, en het misbruik en alles wat er daarna gebeurt, ondergaan ze passief.'

Niet durven zien

Druk, rustig of angstig. Het zijn signalen van stress die alle peuters laten zien, niet misbruikte kinderen én misbruikte kinderen, of ze nu wel of geen last hebben van dat misbruik. Bij die allerkleinsten weet je nooit zeker wat het veroorzaakt. Bij een kind dat veel huilt kan ook gewoon een tandje doorkomen, of het krijgt de griep. Juist vanwege al die onduidelijkheid pleit kinderpsycholoog Margreet Visser ervoor om de ouders van alle (mogelijk) misbruikte kinderen van Het Hofnarretje en Jenno's Knuffelparadijs uit te nodigen voor

'Als een kind druk wordt, is dat omdat het denkt dat het misbruik een straf was'

een gesprek. Nu wordt dat initiatief overgelaten aan de ouders, die de impact van eventueel misbruik in Vissers ervaring vaak niet onder ogen willen en durven zien.

Visser leidt me rond in het Kinder- en Jeugdtraumacentrum in Haarlem-Zuid waar ze coördinator is. Kinderen hebben behoefte aan ruimte, zegt ze, terwijl ze me voorgaat naar de grote zolderverdieping. Aan de muur langs de trap hangen posters van Nijntje. In de ruimte die ze me laat zien kunnen kinderen rennen en kopje duikelen.

Er ligt vloerbedekking, de zolder heeft aan twee kanten ramen, en in een berghok ligt speelgoed. Kegels, ballen en kussens. Maar ook verkleedkostuums: van een politieagent en van een rechter, bedoeld voor rollenspellen. Als je zo'n pak aantrekt, mag je alles vragen. Het kind dat de rechter speelt mag dan bijvoorbeeld aan een therapeut die de dader speelt vragen waarom hij deed wat hij gedaan heeft. Visser: 'Al zegt de therapeut: "omdat ik een stomme sukkel ben," dan is dat ook al goed.'

Voor therapeuten van kinderen vanaf vier jaar zijn er instructieboekjes, bij de kleintjes (nul tot twee jaar) komt het aan op *common sense*. 'Over de behandeling van heel jonge kinderen is weinig bekend,' vertelt Visser. De kleintjes kunnen nog niet praten, maar moeten weer leren dat het veilig is bij mama en papa. Haar voornaamste klus is om ze dat vertrouwen terug te geven. 'In het hoofd van een kind weten ouders namelijk altijd wat er gebeurt. Waarom deden ze dan niets toen er zulke enge dingen gebeurden? Waarom hebben ze me niet beschermd?'

Ze benadrukt dat zulke jonge kinderen praktisch niet geholpen kunnen worden zonder dat de ouders meedoen. 'Op die leeftijd is hun eigen lichaam nog erg verbonden met de lichamen van papa en mama. Ik leg soms allemaal kussens neer op de vloer en dan spelen we kind poesje en moeder poesje. We springen achter elkaar over de kussens heen. Sommige ouders hebben wat schroom maar ze moeten wel meedoen. Dat doen ze ook allemaal, hoor.'

Hoeveel Nederlanders kletsen, en hoe hard, wordt duidelijk als je op het Drielandenpunt woont

het troost wel dat Franz Kafka dezelfde oordoppen gebruikte – en in minstens dezelfde hoeveelheid – als ik. ‘Zonder Ohropax, dag en nacht, zou ik het echt niet volhouden,’ schrijft hij in 1915.

Toegegeven, Kafka woonde midden in de grootstad, terwijl ik op het platteland toch nergens last van zou moeten hebben. Maar ik val in slaap en sta op met het gele doosje in mijn hand geklemd als een bergbeklimmer zijn pikkel. Voor het geval dat de telefooncentrale van de buurvrouw in de tuin begint te rinkelen, waarna ze van wal steekt. Op het platteland is er geen ruis die deze geluiden de weg naar mijn oor verspert. Kafka zal last hebben gehad van hoefgeklater, omnibussen, stoomfluiten, maar geef mij zulke ijverige herrie. Op de drie trams die vroeger door mijn straat reden, dommelde ik tevreden in. Wat stoort, is het geluid van niksdoen. Tijd- en ruimtevallend geklets dat – logisch – al jaren nergens over gaat. Hoeveel Nederlanders kletsen, en hoe hard, wordt duidelijk als je op het Drielandenpunt woont. In Vaals heeft Albert Heijn een filiaal geopend dat goed wordt bezocht door Duitsers en Belgen. Limburgers komen er ook, maar het zijn de toeristen van boven de rivieren die iedereen overstemmen. Het luidkeelse vakantiegevoel: overleg van het ene schap naar het andere over de hoofden van vreemden. Onvermijdelijk zijn de jonge gezinnen. Misschien dat die fluisterende zuidelijke kindertjes katholiek kort worden gehouden, maar het is minstens zo wreed hoe Hollandse ouders voor de rest van de wereld hebben besloten dat met hun voortplanting de stilte is afgeschaft. Wat als ik me ertegenaan bemoei? Laf zweeg ik naast een vrouw in de trein, die in haar telefoon jammerde dat haar computer was gecrasht. Haar halve scriptie zat erin, wat nu! De hele stiltecoupé kon een kwartier van het relaas meegenieten. Totdat een medepassagier er iets van zei,



Die nauwelijks zichtbare stickers tonen dat er een taboe rust op de vraag om stilte

en ze ophing, waarop een man begon te klagen dat hij nu juist graag wilde weten hoe het was afgelopen. Zijn volste recht. Mengt u zich alstublieft in de conversaties van luidpratere. Zeker in de stiltecoupé, waar het net zo'n herrie is als in de rest

van de trein, ondanks de voorzichtige maningen op de ruit. Die nauwelijks zichtbare stickers tonen vooral dat er een taboe rust op de vraag om stilte.

Als ik erom zou vragen, zouden de vakantievierders me stomverbaasd aankijken. Hun luidruchtigheid is namelijk louter geluk, elk jaar toenemend vertier en optimisme. De statistieken tonen dat de Nederlanders zich kiplekker voelen. Gezelligheid kent geen tijd. Daar kan ik een voorbeeld aan nemen. Maar waar haal je de tijd vandaan voor dat geleut? ‘Effe’ is tegenwoordig zo'n drie uur en dat ‘bakkie’ al gauw drie liter, zonder dat de driezitter wordt verlaten.

Het ergste is wel dat niemand anders er last van lijkt te hebben. Als Nederlanders al klagen over herrie, dan betreft het geluiden die ik juist fijn vind. Rechters leggen boeren en pastoors strafsommen op voor hanengekraai en klokgelui: allebei, heel toevallig, eeuwenoude signalen die ons oproepen om eens van de kletsbank af te komen en iets te gaan doen met de dag. ■

Schrijfster Marente de Moor beziet Nederland vanaf het Drielandenpunt

Alles om hun kind te helpen. Zo hebben ze lol en leert het kind zijn ouders te volgen en te vertrouwen op hun aanraken.’

Sponzen en borstels

Tegen de muren staan de blauwe, platte kussens die je vaker ziet in gymzalen. Kinderen gaan erop liggen en tekenen dan elkaars omtrek of de omtrek van papa of mama. ‘Om duidelijk te maken wat de binnen- en wat de buitenwereld is.’ Daartoe dienen ook de sponzen, borstels en massage-instrumenten met houten noppen. Voor de allerkleinsten, legt Visser uit. ‘Ik druk ze op de arm van mama en mama doet het bij hen. Zo ontdekken ze opnieuw de grenzen van hun lichaam. Daar waren ze nog mee bezig toen ze in contact kwamen met de persoon die hen misbruikte.’

Misbruikte baby's en peuters herinneren zich niet wat er is gebeurd, maar ze raken er soms wel door in de war. Dat is wat Visser eerder bedoelde met ‘essentiële dingen’ die het kind had moeten leren in die eerste levensjaren. Het misbruik kan die ontwikkeling hebben verstoord.

Wat Visser ouders vooral op het hart drukt, is om op te letten wat het kind nodig heeft. Een brutaal kind heeft nog steeds structuur nodig ‘ook al is het zo erg wat er is gebeurd’. Een angstig kind moet gerustgesteld worden, ook lichamelijk. ‘Bijvoorbeeld door het te masseren voor het naar bed gaat, om rustiger te slapen.’ En een kind met scheidingsangst moet leren dat mama en papa betrouwbaar zijn. ‘Bij het naar bed gaan beloven dat je elke zoveel minuten komt kijken. En dat dan ook doen!’

Straks gaat de storm rondom Het Hofnarretje liggen. Hoe lang zal het duren voordat de slachtoffers van Robert M. geen last meer hebben van hun trauma? Volgens kinderpsycholoog Margreet Visser wordt het misbruik na de therapie onderdeel van de ‘gezinsgeschiedenis’ die de familie met zich meedraagt. Emeritus hoogleraar kinderpsychologie Frits Boer benadrukt de rol en de verantwoordelijkheid van ouders in de toekomst. ‘Op het goede moment moet je je kind weer loslaten.’

Terwijl ik dit tik, ligt op haar speelkleed mijn dochter te slapen. Op haar rug met haar armpjes gestrekt langs haar hoofd. Haar houding toont het vertrouwen dat ze heeft in mij en in iedereen die ik voor haar laat zorgen. Morgen gaat ze weer naar de crèche. ■